

כנס מחקרי מרצים ופתיחת שנת הלימודים תשפ"ג מכללת סמינר הקיבוצים

חוברת תקצירים

נובמבר
2022

סבב ראשון - הצגת מחקרי מרצים

1. שמים ♥ למידה רגשית חברתית בהכשרת מורים: סדנת וויסות עצמי

יו"ר: טל שמר אלקיים

• ענת שביט מילר

• יעל גולן

• זהבה ברקני

בתחילת שנת תשפ"ב החלו לפעול במכללה שתי קהילות למידה של SEL, אשר מונות כל אחת כעשרה מרצים מתכניות/מחלקות שונות במכללה. כל קהילה מונחית ב CO על ידי על ידי שתי מנחות. במהלך השנה התקיימו חמישה מפגשי קהילה אשר עסקו בחמישה אתגרים מרכזיים בהוראה: אתגר הזהות העצמית, אתגר השייכות, אתגר השונות, אתגר הוויסות העצמי ואתגר הפרידה. המפגשים תוכננו כך שינועו בין חוויה אישית לחוויה ההוראה, יאפשרו למידה ושיתוף של כלים ויהוו קהילת עמיתים שיתופית החולקת תהליכי למידה והתפתחות מקצועית. פעילות הקהילות לוותה בשנת תשפ"ב במחקר הערכה- בתחילת פעילות הקהילות נערכו ראיונות עם חברות הקהילה על מנת ללמוד עם איזה ידע הן מגיעות לקהילות ומה הן הציפיות שלהן ולקראת סוף השנה, הועבר שאלון סקר למשתתפות הקהילה אשר מטרתו המרכזית הייתה לבחון את השימוש שעושות חברות הקהילה בפרקטיקות SEL בהוראתן.

הסדנא תכלול שני חלקים:

1. הצגה קצרה של ממצאי הסקר שנערך בקרב מרצות משתתפות קהילות הלמידה
2. הדגמה מתוך סדנת וויסות עצמי שהתקיימה בקהילת הלומדים- התנסות בתהליך קצר של שיום רגשות שעולים בנו בהוראה וניהולם, תוך כדי התייחסות לפרשנות שאנחנו מעניקים לאירועים ולתגובות שלנו.

2. הפקולטה לאמנויות - הגירת ידע וחילופים בינלאומיים: חתירה למצוינות והזדמנות לנראות ולשיקוף עצמי

יו"ר: טל דקל

• עינב קטן-שמיד

• דורי אוריין

• יאיר ברק

• מיטל אבקסיס

• אבנר פיינגלרנט

במושב זה נציג שיתופי פעולה בינלאומיים בפקולטה לאמנויות, ובאמצעותם נדון באפשרויות, באתגרים, בפוטנציאל ובמשמעות של הגירת הידע והרלוונטיות שלה למצוינות, לצמיחת ההשכלה של הסטודנטיות-ים, וכן לנראות ולשיקוף עצמי. שנתיים של מגפה עולמית דרשו מאיתנו לחשוב מחדש נוכחות פיזית משותפת במרחב, וצמצמו את נקודת המבט להתמודדות עם אתגרים מקומיים. בשנה האחרונה חזרנו להביט החוצה אל השדה העולמי ולהניע שיתופי פעולה עם מוסדות אקדמיים ואמנותיים מחוץ לישראל. באמצעות הסקירה של המאמצים וההדגשים בבתי הספר השונים בפקולטה לאמנויות, אנו מבקשות ומבקשים לגעת בסוגיות המעסיקות אותנו כשאנו מניעות-ים שיתופי פעולה, אם במרחבים דיגיטליים ואם במרחבי למידה פיזיים משותפים.

נשאל ונשקף כיצד נוצרות הזדמנויות לשיתופי פעולה? מהן האפשרויות למימון העומדות בפנינו - מבפנים ומבחוץ? ו-כיצד אנו עומדות בפני אינטרסים מוסדיים שונים ומנסחות את הרלוונטיות שלנו עבור הקהל האחר? בנוסף, נחשוף את האתגרים וההזדמנויות לחילופים משמעותיים בהם אנו נתקלות-ים בעולם אקדמי המושפע ו/או מגיב לקולות ה-BDS, ואת הרלוונטיות של הכשרה אמנותית וחינוכית מקומית ביחס למרחב הגלובלי. כמו כן, בעוד והשנתיים האחרונות צמצמו את אפשרויות הנסיעה לכנסים ואת חילופי סטודנטיות-ים, הן פתחו אפיקים חדשים לשיתוף-פעולה באמצעות הוראה אונליין. נדון באפשרויות ההוראה המשותפת מרחוק, וגם נציג כיצד החוויה והמסעות במרחבים פיזיים משותפים אינם ברי החלפה. החילופים הפיזיים, נטען, מחזקים את הקשר שלנו עם מבט אחר, שהינו משמעותי להתפתחות אישית של הסטודנט-ית מחד, ומאידך - חיוני להבנה טובה יותר, שלנו כחברה, את המקום בו אנו נמצאות-ים.

3. פרספקטיבות חדשות: על שפת השואה, שפת הקומיקס ושפת המקורות בספרות המזרחית

יו"ר: לילי גלזנר

המושב מבקש לעסוק באפשרות של קריאות מזרחיות בשדה הספרות העברית ובמרחב התרבות הישראלית. נבקש להתבונן במפגשים ובזיקות שבין עולם הספרות לבין סוגיות חברתיות ותרבותיות, כשיח הזהויות וכעבודת הזיכרון הלאומי. בד בבד, בהשראת דבריו של דרור משעני, נבקש להאיר את הפואטיקה המזרחית ככזו שאינה מצטמצמת "לתחומים שהוכשרו למזרחיות בתרבות הישראלית" וככזו היוצרת שפות חדשות. תקצירי שלוש ההרצאות:

הדס שבת נדיר,

מוסלמן / מוזלמן - היהודי-הערבי בספרות היהודית-אירופאית

בשיח הישראלי התקבלה המילה "מוזלמן" כדמות היהודי הרזה במחנות ההשמדה באירופה. אבל פירושה ביידיש מגלה כי משמעותה הוא "אדם מוסלמי". באופן דומה, מדהים לגלות כי גם המשפט הידוע של היינריך היינה "במקום שבו שורפים ספרים ישרפו גם בני אדם" משוייך, בשיח הישראלי, לשריפת הספרים ב-1933. אבל למעשה ההיסטוריה הלשונית והתרבותית של המשפט מגלה כי הוא נאמר במחזה הטרגדיה "אלמנסור" שכתב היינה בשנת 1821 והוא נאמר מפיו של חסן הערבי על שריפת ספרי הקוראן בגרנדה של 1492! בהרצאתי אבקש לשאול כיצד משתרבב הנרטיב היהודי-ערבי אל סיפור השואה? אבקש לפסוע לאחור אל עבר העבר התרבותי והלשוני של "לשון השואה", לעקוב אחר מערכת המסמנים הלא יציבה שרוחשת תחת "לשון השואה" ולסמן את פריצת הגבולות בין הזהויות - בין היהודי לערבי.

אסתי אדיבי שושן,

**"אַרְשֶׁתִּיךָ לִי" - על קשר האירוסין והארס בין השפה העברית לבין לשון המקורות
ביצירתו של סמי ברדוגו**

במהלך שלושים שנות יצירה מבקש ברדוגו לדייק ולזקק את שפת הכתיבה שלו מתוך מודעות רבה לייחודה וליצירת הלימה בינה לבין העולם המתואר. בהתבוננות ביצירתו רבת השנים ניתן להבחין בשימוש הרב בשפת המקורות: מקרא, תפילה ומדרש. שימוש זה בשפה מכונן מסורת ספרותית חדשה שבה היצירה כרוכה בתשוקה לגעת לא רק במילים מן המקורות אלא גם בממשות שכרוכה במסורת: באנשים מאמינים, בטקסטים ובחפצים, וזאת בלי להיענות לציפייה המקובלת ל"כתיבה מזרחית". השפה הנוצרת, כתוצאה מהקשר עם המקורות, כרוכה בעוררות של לשון התפילה, בטקסים, בחוויות ובתחושות מכוננות מתקופת הילדות.

לילי גלזנר,

"כן, אבל מה זה אומר בכלל?": הקומיקס הממוזרח ויצירתו של אסף חנוכה

לפני כעשור מתי שמואלוף ובת-שחר גורפינקל גורמזאנו, עורכי כתב העת הכיוון מזרח, יצאו בקריאה "לכונן שדה של קומיקס ממוזרח" [העוסק ב] שאלות של אתניות, הגירה, צבע וגזע" (2010). מרחב שיהווה חלופה לקומיקס הישראלי המכונן את ההגמוניה הלבנה ומשעתקה. על רקע קריאה זו וכמקרה מבחן תוצג יצירתו של אסף חנוכה. לטענת המחקר, חנוכה הוא אחד היוצרים המכוננים, אשר נענה לאתגר (במודע או שלא במודע) והפך את הקומיקס הישראלי למדיום ולשפה המנכיחים קולות מזרחיים ביקורתיים וחתרניים.

יו"ר: רותי וונדימגן

אדם הישראלי,

השכלה גבוהה במשפחות של צעירים ערבים ודרוזים בישראל: ממוביליות חברתית למימוש עצמי

מחקר זה עוסק ביחסים בין-דוריים במשפחות של פלסטינאים ודרוזים אזרחי ישראל כפי שבאים לידי ביטוי ביחסן אל השכלה גבוהה. משפחות אלו שייכות לקבוצת מיעוט לאומי, העוברת תהליכי שינוי מואצים, ועל רקע זה נבחנים דפוסי פעולתן בכל הקשור ללימודים ולהשכלה של בני הדור הצעיר. באמצעות 20 ראיונות עומק מובנים למחצה עם סטודנטים ערבים ודרוזים, מרבייתם דור ראשון להשכלה גבוהה, אנו מתוודעים להבדלים בתפיסות ובפרקטיקות ביחס לחינוך והשכלה של דור ההורים לעומת אלו של דור הילדים. ניתוח הראיונות מראה כי לעומת ההורים, הרואים בהשכלה אמצעי מסורתי בטוח לניעת (מוביליות) חברתית שתאפשר יציבות תעסוקתית וכלכלית, הצעירים רואים באקדמיה זירה למימוש עצמי ולהעצמה אישית. הם מסמנים עצמם כמי שמשתייכים למעמד בינוני ערבי ודרוזי חדש אשר שואף להשתלב במרחב האקדמי ולאמץ תפיסות עולם וסגנון חיים מערבי מודרני. המחקר מתאר כיצד בסופו של דבר, דווקא לאור המתחים הבין-דוריים הללו - בין השאר בסוגיות של שוויון מגדרי ושיח לאומי - המשפחה מתגלה כאתר יעיל המעניק ביטחון, מאפשר קבלה של עמדות שונות ומציע תיווך בין מסורת לקדמה. הממצאים נדונים גם בהקשר עדכני לאור השפעת משבר הקורונה על סטודנטים ערבים ודרוזים בישראל.

רונית קוריאלי,

חוסן-גריט ומה שביניהם

בחודשים ינואר - אפריל 2022 החלה לפעול יוזמה חדשה בחסות האגף להתמחות וכניסה להוראה במשרד החינוך, בשתי מכללות בארץ- מכללת סמינר הקיבוצים ומכללת אורנים. היוזמה משלבת את תכנית ההכשרה בשיטת סמ"ל לבוגרי תוכניות הסבה להוראה, בשנת ההוראה הראשונה שלהם במערכת החינוך, המשתתפים בסדנת סטאז'.

שיטת סמ"ל- סיפורים מובילים להצלחה, היא שיטה להעצמה ופיתוח אישי שפותחה בישראל וזכתה להצלחה ולהכרה בינלאומית. השיטה מבוססת על המהפכה הנרטיבית המניחה שסיפור החיים שלנו מנווט ומכתיב באופן מודע ולא מודע את חיינו. השיטה משלבת בין למידת הרעיונות ודרכי העבודה של הגישה הנרטיבית עם תרגולים חוויתיים. ההשתתפות בתכנית מאפשרת למורים החדשים התנסויות מגוונות של גילוי עצמי והבנה עצמית מעמיקה, שמובילות אותם לגילוי והבנה של האחר (קוריאלי, 2017).

הראציונל לשלב את תכנית ההכשרה של סמ"ל במסגרת סדנת הסטאז' לבוגרי תוכנית ההסבה לחינוך, כוללת כמה סיבות בניהן ההכשרה הקצרה של תוכניות ההסבה שלעיתים אינה מכינה לקראת האתגרים הרבים הניצבים בפני כל מורה בתחילת דרכו במערכת החינוך.

חוקרים שונים (בתוך אלפי, 2011) מחזקים את הטענה בדבר הצורך לעבוד עם המורים על תהליכים רגשיים הנוגעים בזהותם. עבודה כזאת עימם, על ההתמודדות הרגשית המורכבת והטעונה בשנת ההוראה הראשונה, מניחה כי פיתוח יכולתם של המורים להתמודד עם מצבים רגשיים אינו יכול להתבסס רק על הבנת התהליכים הרגשיים אותם עובר הילד, אלא, שיש לכלול התייחסות ישירה לתהליכים הרגשיים שעוברים המורים עצמם.

מעבר לידע, לכלים ולמיומנויות אותם רוכשים הסטאזרים, שהם ללא ספק חשובים ובעלי ערך, נמצא המורה כאדם. הוא ורק הוא, בראש ובראשונה, יקבע את איכות התהליך החינוכי המתרחש בין כותלי הכיתה (קס 2012). אי לכך, חשוב ביותר שבתהליך של הכשרת מורים יושם דגש ניכר בהשקעת משאבים באישיותו של המורה, בסיוע לו להכיר את עצמו, את מרכיבי זהותו, את העמדות שלו כלפי העולם בכלל וכלפי בני אדם ותהליכי חינוך בפרט, לבדוק את זהותו כמורה וכאדם ולהגדיל את חוסנו האישי והפדגוגי.

ממצאי מחקר שנערך אודות שיטת סמ"ל (קוריאל, 2017) מבליטים את הקשר המעגלי הקיים בין אמונתו של המורה בעצמו לבין אמונתו בתלמיד; האמונה בהשתנות האחר מתחילה קודם כול בתהליך של אמונה עצמית. תמיכה והצדקה רעיונית להפעלת יוזמה חדשה זאת במיוחד בשנת הסטאז', ניתן למצוא גם בדבריה של ליבמן (2012), שטוענת שהמוטיבציה ללמוד ולרכוש ידע אינה קשורה רק לשיטות הוראה, לסביבת לימודים מתקדמת ולכישורים קוגניטיביים. למידה לדבריה, היא מסע אישי של בניית משמעות וכזאת, היא מערבת את השאיפות, האמונות, הכוונות והחלומות של הלומד והמורה. על אנשי החינוך בכלל ואלה החדשים בפרט, מוטלת המשימה לצאת למסע ולבנות לעצמם את עולמם.

גליה רן כשכש ואורית שלח ענבר, "שותפים לדרך"

רציונאל ומטרות:

בהתבסס על התשתית הרעיונות אשר מניח המודל החברתי למוגבלות, נולד הקורס "שותפים לדרך". הקורס מחבר בין סטודנטים הלומדים בשנה ב במחלקה לחינוך מיוחד ומבוגרים צעירים עם מוגבלות מהקהילה, למסע משותף של גילוי עצמי והתפתחות בתחום הקריירה.

המפגש האנושי של סטודנטים מהמחלקה לחינוך מיוחד עם צעירים עם מוגבלות נועד לקדם מספר מטרות משתי נקודות מבט עיקריות. האחת, מנקודת מבט של הסטודנטים. מטרות הקורס בהקשר זה:
א. לאפשר לסטודנטים לבחון באופן מעשי היבטים תיאורטיים אשר נלמדים בלימודים הקשורים במדיניות ההכלה של אנשים עם מוגבלות בחינוך ובחברה,
ב. לזמן תשתית לביסוס ולקידום תפיסות אישיות בנוגע לשילוב והכלה של אנשים עם מוגבלות כאנשי חינוך לעתיד,
ג. לאפשר לסטודנטים מרחב לבחינה עצמית ותכנון קריירה.

נקודת המבט האחרת היא של השותפים עם המוגבלות. מטרות הקורס בהקשר זה:
א. לאפשר לצעירים עם מוגבלות מפגש חברתי אנושי שוויוני מאפשר ומכיל
ב. להניח בפניהם מרחב להשפעה חברתית ושינוי תודעה חברתית בהקשר לאנשים עם מוגבלות,
ג. לזמן זמן ומקום לבחינה עצמית ותכנון קריירה בזיקה לצעירים עם התפתחות טיפוסית.

מהלך הקורס:

במסגרת הקורס נחשפו המשתתפים למושגים ולמודלים תיאורטיים מעולם הקריירה, וחקרו אותם בזיקה להתפתחות האישית שלהם, לקראת גיבוש תמונת עתיד בהירה וחיונית. מושגים אשר נלמדו בקורס הנם חקר עצמי (ערכים, משאבים, חסמים ועוד), תפקידי חיים, מודלים לחיקוי, יזמות חברתית ועוד. היבטים אלו נחקרו תוך הדגשת המגבלות האישיות והצרכים הייחודיים של כל משתתף ומשתתפת (Disability) לצד הדגשת יכולותיהם הייחודיות (ExtraAbility). אופי מפגשי הקורס היה ברובו סדנאי והוא לווה בשיח שיתופי ובמרכיבי הערכה רפלקטיביים אישיים וקבוצתיים תהליכיים ומתפתחים.

תוצרים:

תוצרי ההערכה הרפלקטיביים של משתתפי הקורס הדגישו את העובדה שחווית הלמידה המשותפת של הסטודנטים לצד אנשים עם מוגבלות, אכן אפשרה להם לבסס עמדות ותפיסות אישיות בנוגע למוגבלות מנקודת מבט חברתית מגבילה (או לא). זאת, לצד חקירה וגיבוש תובנות אישיות בנוגע לעצמם ולתכנון עתידם. מנקודת מבט של המשתתפים עם המוגבלות הם תיארו חוויה חברתית עוצמתית, משמעותית, מכילה ומרגשת. זהו צעד נוסף של המחלקה לחינוך מיוחד במכללת סמינר הקיבוצים לקידום חברה שוויונית, הפועלת מתוך ערכים של הכלה וערבות הדדית.

יו"ר: מיה דביר

אדיב גל,

ממחזור לחינוך לקיימות - תפיסותיהם של סטודנטיות קורס בחינוך לקיימות

הקדמה:

מוסדות אקדמיים רבים בעולם מלמדים קורסים העוסקים בחינוך לקיימות. יחד עם זאת, קיימת ביקורת רבה על אופן הטמעת קורסים אלו (Clark et al., 2020; Lozano et al., 2022). הביקורת מתייחסת לחוסר הוראה הוליסטית שאינה מעודדת שינוי אפיסטמולוגי מבחינת ידע, ערכים ופתיחות לנקודות מבט רבות (Sonetti et al., 2019). בנוסף, יש הטוענים שההוראה בקורסים אלו מבוססת על פדגוגיה בה המורה במרכז דבר המעודד מחשבה ניוטונית וקרטיזיאנית המעדיפה פתרונות דיכוטומיים וחשיבה רדוקציוניסטית. כשלים אלו בהוראת קורסי חינוך לקיימות מונעים שינוי טרנספורמטיבי בקרב הסטודנטים (Michel et al., 2020) ואינם מעודדים אותם לפעול למען הסביבה (Scarff Seatter & Ceulemans, 2017).

בעקבות ביקורת זו הוחלט ליצור שינוי בקורס "חינוך לקיימות" במסלול הכשרת סטודנטים בגיל הרך. השינוי כלל שלושה היבטים.

1. אימוץ פדגוגיה טרנספורמטיבית המבוססת על רעיונות פילוסופיים, פסיכולוגיים וחברתיים התומכים בפיתוח הזהות המקצועית של התלמידים באמצעות פיתוח שיטתי ובר-קיימא של קשרים בין למידה וחיים אקדמיים עם אירועי חיים חברתיים כדי לעודד פעולה ערכית, חברתית ואיתית בקהילה. ולהגביר את הצדק החברתי (Farren, 2016; Podlucká, 2020).

2. אימוץ עקרונות של חינוך טרנספורמטיבי הכוללים שינויים פסיכולוגיים ונפשיים הקשורים בידיעה ובאופן שבו הלומד מבין את עצמו. שינויים במערכת הערכים והאמונות של הלומד המתבטאים בביטוי רגשות ושינויים התנהגותיים שונים הבאים לידי ביטוי בשינוי באורח חייו של הלומד ובפעולה שנקט הלומד (Michel et al., 2020).

3. אימוץ רעיונות תפיסת המסוגלות העצמית (Bandura, 1982, 1994, 2001).

מטרת המחקר:

לבחון את תפיסתם של סטודנטים לקורס חינוך לקיימות בו אומצה פדגוגיה טרנספורמטיבית כחלק מגישה הוליסטית שנועדו ליצור שינוי טרנספורמטיבי ולחזק את המסוגלות העצמית של הסטודנטים לפעול למען הסביבה.

מתודולוגיה:

מחקר איכותני זה התבסס על הגישה הפנומנולוגית וכלל שימוש בשלושה כלי מחקר: ניתוח רפלקציות, ניתוח ציורים וניתוח עבודת סיכום הקורס.

ממצאים:

רוב הסטודנטים שהשתתפו בקורס חוו שינוי אפיסטמולוגי בתפיסת המהות של חינוך לקיימות. הם העידו שבתחילת הקורס הם לא היו קשורים לנושא הקיימות ועבורם חינוך לקיימות כלל רק היבטי מיחזור. בסוף הקורס הם הבינו שחינוך לקיימות הוא הרבה מעבר למיחזור. הם שייכו את השינוי בתפיסתם בעיקר לפדגוגיה הטרנספורמטיבית ולנקודת המבט ההוליסטית שהייתה חלק מהקורס. לטענתם, הפדגוגיה הטרנספורמטיביות שאומצו בקורס יצרו טרנספורמציה בידע, בעמדות, ברגשות ובמסוגלותם העצמית לפעול לצמצום הפערים החברתיים ולצמצום המשבר הסביבתי. הם ציינו את החשיבות של צמצום פערים חברתיים והתייחסו למארג ההשפעות ההדדיות שמהווים את הבסיס לעקרונות של החינוך לקיימות. כמו כן, התייחסו הסטודנטים לקשר שבין פעילות חברתית וסביבתית למעגלי השפעה ברמה המקומית, הארצית והבינלאומית. בנוסף, הגישה ההוליסטית והפדגוגיה הטרנספורמטיבית, יצרה את הבסיס להגדלת תפיסת המסוגלות לפעול למען החברה והסביבה וליצור טרנספורמציה אישית.

רוית מזרחי-שטלמן, יעל עופרים ואלונה רודד, אינטרדיסציפלינריות הלכה למעשה: הצגת מקרה בוחן המתבסס על הוראה אינטרדיסציפלינרית של הקורס יסודות החינוך

למידה אינטרדיסציפלינרית היא ביטוי למגוון של דרכי הוראה ולמידה בהם מחברים בין דיסציפלינות שונות לשם יצירת והבניית ידע, לצורך פתרון בעיות ולפיתוח חשיבה ביקורתית. בשנת הלימודים תשפ"ב במסגרת לימודי אשכול החינוך הוחלט על קורס ניסיוני המשלב הוראת הדיסציפלינות פילוסופיה, סוציולוגיה ופסיכולוגיה. לקורס הוגדרו ארבע מטרות מרכזיות: 1. הכרת מושגים מרכזיים בתחומי הפילוסופיה, הסוציולוגיה והפסיכולוגיה. 2. תרגול נקודות מבט מהתחומים השונים ובאינטגרציה ביניהם על מגוון סיטואציות בתחום החינוך. 3. פיתוח חשיבה ביקורתית. 4. פיתוח זהות מקצועית כאנשי ונשות חינוך.

בהרצאה זו נבקש להציג את מקרה הבוחן דרך העיניים של מרצות הקורס ולתאר את שיח הלמידה בתנועה בו התנסו אנחנו יחד עם הסטודנטיות והסטודנטים בקורס. נבקש לעמוד על ההיבטים החיוביים שעלו במהלך הקורס, על הקשיים שהתגלו לאורך הלמידה ועל האתגרים אשר עמדו בפנינו לאורך השנה.

רינת באור, יעדי פיתוח בר-קיימה בהקשר של הוראת מתמטיקה

פיתוח בר-קיימה הוא ניסיון לספק את צורכי ההווה בלא לפגוע בדורות העתיד וביכולתם לענות על צורכיהם. פיתוח זה מנסה למצוא איזון בין הכלכלה, החברה והסביבה ולהוביל לרווחה כלכלית בתוך שמירה על כדור הארץ (UN, 1986). כדי לממש את הרעיון, בשנת 2015 קבע האו"ם 17 יעדי פיתוח בר-קיימה (Sustainable Development Goals - SDGs) במגוון רחב של נושאים - חברתיים, כלכליים וסביבתיים - בהתאם לאתגרים העיקריים העומדים לפני האנושות. את נקודת האיזון בין צורכי ההווה לצורכי העתיד מקובל לזהות בעזרת ניתוחים מתמטיים - אלו משמשים כדי לחשב ולמדוד את התנאים הקיימים וכדי לבנות מודלים לניבוי התנאים בעתיד. נוסף על כך, ניתוחים סטטיסטיים מספקים מידע ומאפשרים להעריך את המסקנות ולהציע פתרונות לבעיות המתגלות. ואולם, מאמר זה מציע מנקודת מבט אחרת אשר בוחנת יעדי פיתוח בר-קיימה בהקשר של הוראת מתמטיקה ומתוך השקפת עולם שלפיה "מתמטיקה כל אחד יכול!" לשם כך נבחרו ארבעה מיעדי הפיתוח בר-קיימה (SDGs), כאלה הקשורים קשר הדוק להוראת מתמטיקה.

- יעד 4 - למידה איכותית: תהליכי הוראה ולמידה מתמטיים משמעותיים המבוססים על הבניית הידע של מושגים מתמטיים ופיתוח מיומנויות חשיבה יאפשרו לתלמידים להתמודד בעצמם עם משימות מורכבות;
- יעד 5 - שוויון מגדרי: מתן הזדמנות שווה לבני כל המגדרים ללמוד מתמטיקה מתוך הנחה שאין ביניהם הבדלים במבנה המוח וביכולות הקוגניטיביות (Joel, 2011). ההנחה היא שחוסר השוויון מושפע מהיבטים חברתיים וסביבתיים ולכן יש לקדם אסטרטגיות הוראה המאפשרות שיוויון מגדרי.
- יעד 8 - תעסוקה הוגנת וצמיחה כלכלית: למידת מתמטיקה פותחת ללומדים את האפשרות להשתלב במגוון רחב יותר של מקצועות נדרשים שהעוסקים בהם זוכים לעבוד בתנאים הוגנים;
- יעד 10 - צמצום אי-שוויון: מתן הזדמנויות שוות ללמוד מתמטיקה אצל אוכלוסיות שונות ויצירת תחושת מסוגלות לעסוק במתמטיקה כדי לצמצם פערים חברתיים בחברה.

דרך יעילה למיצוי יעדים אלו היא ביסוס של תהליכי הוראה-למידה מתמטיים המעודדים חקירה ועבודה בקבוצות למידה. גישת הוראה כזאת היא "חמש הפרקטיקות לניהול דיונים מתמטיים פוריים בכיתה" (Smith & Stein, 2011), הקרויה בישראל "מחשב"ה" - מהלכים מעודדי מחשבה בהוראת המתמטיקה. תוכנית זו מתייחדת בהכנות שהמורה נדרש לבצע לפני השיעור; בהתנהלות מקדמת חשיבה מול קבוצות הלמידה בשיעור, בבחירת הפתרונות שיוצגו ובסידורם על פי הסדר שהמורה מעוניין להציג את הרעיונות המתמטיים; בקיום דיון מתמטי בפתרונות המוצעים, השוואה ביניהם ויצירת קשרים ביניהם; בהובלת הדיון בכיתה בצורה מכובדת ומחויבת לקהילה ולתחום המתמטיקה ("שיח מחויב"; Accountable talk). תהליכי הוראה-למידה אלו מפתחים לומדים עצמאיים שהתנסו בעיסוק מעמיק במתמטיקה. הם גם עונים על יעדי הפיתוח הוראה איכותית, שוויון הזדמנויות מגדרי ומעמדי, ובעתיד - תעסוקה הוגנת וצמיחה כלכלית, זאת על סמך ההנחה שכל תלמיד מסוגל ללמוד מתמטיקה וזכאי לקבל הזדמנות שווה לעיסוק מעמיק בתחום.

פדגוגיה אקטיביסטית: המרחב הנפשי-אישיותי, החברתי-פוליטי והפדגוגי-דידקטי

המונח פדגוגיה אקטיביסטית זוכה לעדנה בעת האחרונה - בעולם בכלל ובמכללת סמינר הקיבוצים בפרט. המגמה הדומיננטית בפרשנות המושג נוטה לזהות את האקטיביזם החינוכי, ברוח הפדגוגיה הביקורתית, בעיקר עם היבטים החברתיים-פוליטיים. להבנתי, וכך אטען בהרצאתי, תיחום הפדגוגיה האקטיביסטית רק לתחום החברתי-פוליטי שגוי. כחלופה לכך, אבקש לצאת דווקא מנקודת מוצא הומניסטית שמתמקדת בהיבט הנפשי-אישיותי, להמשיך למרחב החברתי-פוליטי, ולסיים ב"איך" האקטיביסטי - משמע במרחב הפדגוגי דידיקטי. נקודת המוצא של החינוך ההומניסטי במרחב הנפשי-אישיותי היא שטוב לאדם להיות מעצב פעיל (אקטיבי) של דמותו וחיייו ולא תוצר סביל (פסיבי) של תנאי חייו והגורמים הפעילים בחברה. להשקפה זו ניסוחים רבים ובכלל זה ההנגדה בין אוטונומי לקונפורמי, ריבוני לכנוע, תבוני (שקול ומתוכנן) ליצרי וקפריזי (שרירותי), מקורי לבנאלי, מחולל עצמי לאינרטי, ייחודי לסטנדרטי, אותנטי לשבולני, מורכב ורב-ממדי לפשטני וחד-ממדי, פתוח לאטום, גמיש לדוגמטי ועוד.

הנגדות אלה קשורות להבחנות שראשיתן בהגותם של אפלטון ואריסטו בין האדם כפי שהוא בגולמיותו לבין האדם כפי שהוא יכול להיות כשהוא מפתח כהלכה ומפעיל ביעילות ובחוכמה את הכישורים האנושיים המובהקים שגלומים בו. הגדילו לעשות מונטיין, שפינוזה, מיל, ניטשה, אורטגה, מאסלו, נוסבאום ואחרים שעמדו על כך שבליבת החינוך ההומניסטי ניצב האתגר של לימוד, הדרכה והעצמה שמאפשרים לתלמידים להפעיל בהצלחה את מלוא כישורי הרוח שלהם - ובכך לטפס לדרגת אנושיות שלמה יותר, בשלות רגשית ושכלית, וחיים מלאים. To activate students to exercise their humanity and develop personal agency towards full and worthy life.

כפי שהוכח בהיסטוריה האנושית, גורלם של הצעירים נקבע במרחב החברתי-פוליטי לא פחות מאשר במרחב הבית ספרי. התופעות העולמיות של קולוניאליזם, מלחמות עולם, עבדות, אפליה גזעית ומגדרית, רצח עם, ניצול כלכלי, והרס הסביבה הטבעית והמגוון הביולוגי - כולן תופעות שנגזרות במרחב החברתי-פוליטי ושהמיטו מוות, חורבן ואומללות על מיליארדי בני אדם בעולם. לפיכך, פדגוגיה אקטיביסטית נדרשת לחרוג מעבר לטיפול הנפשי-אישיותי של התלמידים ולהעצים אותם באוריינות פוליטית וכשירות פוליטית כדי לפענח כהלכה את הכוחות והמגמות שמעצבות את המציאות, לחזק קהילות-מקום, ולנווט את המציאות החברתית-פוליטית אל חוף מבטחים. על אנשי חינוך - בדומה לאלה שבפרופסיות הרפואה, עבודה סוציאלית, עיתונות ופסיכולוגיה - לחרוג מזירת המוסד החינוכי או הקליניקה ולחנך לדרכי חשיבה והתנהגות שמקדמים איכות חיים ו-sustainable futures: קיימות סביבתית, תרבות דמוקרטית, בריאות ציבורית, שוויון מגדרי, צדק חברתי, חיים משותפים, איתנות קהילתית, ועושר השכלתי-תרבותי.

המרחב השלישי שאדון בו הוא הפדגוגי-דידקטי, שעניינו למידה הוליסטית פעילה וחוויתית, שכל ולב, גוף ורוח, במוסדות החברה ובמרחבי הטבע, כך שהאורגניזם כולו חווה התנסויות שבהן קשורים עץ הדעת ועץ החיים, הפרטי והציבורי, האישי והתרבותי, התיאורטי והפרקטי, מיטב הדעת הצבורה עם מיטב המצפנים לאוריינטציה ערכית, תרבותית ופוליטית.

יו"ר: איילת ויצמן

שלומית עופר,

בין 'מגדת עתידות' ל'מיילדת': מבט רפלקטיבי על תפקיד ריכוז מחלקה במציאות של מגפה ומשבר

המעבר להוראה מרחוק בימי הקורונה היווה אתגר משמעותי - פדגוגי, ארגוני וטכנולוגי - עבור כלל המלמדים במגוון תחומי הדעת. בתחומי האמנויות, המושגות על עשייה פעילה במרחבים ייעודיים, הביא התהליך לשינוי דרמטי באופי הלמידה. מבין האמנויות, ייתכן שהאתגר הקיצוני ביותר נגע למסלולי ביי"ס למחול, כתחום-דעת שהגוף במרכז: הדרישה לריחוק והפרדות מגופים-עמיתים ערערה מסורות לימוד ושברה את ציפיות הלומדות והמלמדות; המעבר ל"למידה מְסֻכֶּת" אכן יצר מיסוך ושם חיץ בין הממד החושי-חושני, החיוני לתהליכי הלמידה בתחום, לבין שאר ממדי הלמידה. לצד השינוי הדרמטי בחוויית המפגש עם הסטודנטיות.ים השתנתה גם חוויית הניהול.

העשייה הניהולית בבי"ס למחול נדרשה להתמודדויות עם מספר מאפיינים בולטים, חלקם נכונים גם בשגרה ואחרים התחדדו בתקופה הנידונה - בין אמצע תש"פ (פרוץ הקורונה) לסוף שנה"ל תשפ"א. ביניהם אציין כאן: (א) אפיונו של ביה"ס למחול כארגון היברידי המאופיין בשילוב בין ערכים סותרים, ובהם - ליבה של השקפת עולם הומניסטית הרואה איכויות של מצוינות בכל אדם (פדגוגיה), לצד תביעה מתמדת להצטיינות מקצועית (במחול), המשולבת בהערכה באמצעות ציונים מספריים (כמקובל באקדמיה); (ב) התערעורת העבודה בצוות הניהול המחלקתי עקב התחלפותן של שתיים מחברות הצוות - תהליך שגרם לאבדן ידע ארגוני, השקעת משאבים במילוי המקום והכשרת המחליפות; (ג) פעילות בתקופה של גודש משברים: משבר בריאותי (גלובלי), משברים פוליטי ובטחוני (ארצי), אליהם התווספו משברים מקומיים - שביתת המרצים וּשְׁבֵר המעבר לקמפוס אמנויות.

כל אלה הביאו לפעולה בסביבת (VUCA) (Volatility, Uncertainty, Complexity [Chaos], Ambiguity), המאפיינת בעמימות, במורכבות ובחוסר יציבות, ויוצרת תנאים המקשים על הניהול השוטף, על קבלת החלטות ועל שידור של מסרים ברורים לסטודנטים ולמרצים. על רקע זה צמחו השאלות - כיצד אופיינה העשייה הניהולית בתקופה שנבדקה? אילו תפקידי-משנה התעצמו מבין כלל הפונקציות הניהוליות? וכיצד התהוו תהליכים מיטיבים ומשקמים המאפשרים המשך הפעילות?

שיטת המחקר: לשם מענה על שאלת המחקר נערך מיון של מגוון חומרים דיגיטליים שהצטברו במחשבי המשרד ובמחשב האישי, ממנו נהלה שגרת הפעילות במהלך הסגרים. החומרים מונו לפי שלושה היבטים: (א) הנושאים שטופלו ומאפייניהם: לדוגמה, יוזמות, בקשות, תלונות, עדכונים, סיכומים, מערכת שעות, תיעוד של פעילויות וכיו"ב; (ב) המעורבים בתקשורת - המוענים והנמענים: לדוגמה, סטודנטיות, מרצות, גורמי פקולטה ומכללה, משרד הבריאות, מל"ג וכיו"ב; (ג) אמצעי התקשורת ומאפייניהם: לדוגמה, תכתובות מייל, פרסומים, נתונים בקבצי אקסל, תמונות וסרטונים וכיו"ב.

ממצאים: תפקידי-המשנה שנמצאו כבולטים ומשמעותיים כונו בשמות 'מגדת עתידות', 'נציבת קבילות', 'מתווכת נדל"ן' 'פעלולנית' ו'לבלרית' - שמות המעידים על הצרכים המרכזיים של תמרון ומתן מענה מתמיד לתנאים המשתנים. תפקיד נוסף - ה'מיילדת' אוסף לתוכו את כלל היוזמות, הפיתוחים והרעיונות המקוריים שצמחו מתוך תנאי (1) VUCA (כפי שפורט לעיל) והובילו לסביבת ניהול ברוח (2) VUCA (Vision, Understanding, Courage, Adaptability) - ברוח של יוזמה, התחדשות ושותפות.

תמי זיפרט, דלית לוי,

זום-אין לחוויית הלמידה וההוראה בימי ריחוק חברתי

המעבר המהיר של מערכת החינוך כולה להוראה ולמידה מקוונות בעקבות משבר הקורונה חייב שימוש בפדגוגיות דיגיטליות וכלים מקוונים שיוכלו לייצר חוויית למידה אפקטיבית גם במצבים בהם המורה לא נמצא/ת פיזית יחד עם התלמידים/ות. ההכרח המיידי לפעול אך ורק באמצעים אלה הציב ומציב בפני הלומדים/ות והמרצים/ות גם יחד אתגרים רבים של התאמת חומרי הלמידה ועדכונם, הצטיידות בטכנולוגיות מתאימות לשימוש בסביבה

הביתית, בעיות טכניות וזמינות אינטרנטית. גם ללא קשר לשינויים הקיצוניים באורחות החיים ולדאגות הבריאותיות והכלכליות הנלוות למשבר הקורונה, רבים/ות מאיתנו חוו תהליכי שינוי בעמדות, באמונות ובפרקטיקות המקצועיות, תוך הפעלה של גישות חדשות ואימוץ מיומנויות חדשות של אוריינות דיגיטלית.

במכללות לחינוך המרצה מהווה מודלינג לפרחי ההוראה בקיום סטנדרטים גבוהים של אוריינות דיגיטלית ובהסתייעות בטכנולוגיה לקידום למידה פעילה ומשמעותית. מבנה הידע הפדגוגי של מחנכיו/ות העתיד אמור לכלול אוריינות זו כחלק ממה שנעשה וראוי שיעשה בסביבות הלמידה של המאה ה-21. אחד מהתפקידים המרכזיים של המכללות לחינוך הוא לעסוק בכישורים ובמיומנויות שיאפשרו למתכשרים להוראה למצות את הפוטנציאל של העולם הדיגיטלי המקושר והמרושת. משבר הקורונה חידד את החשיבות בחשיפת אנשי חינוך בכל הרמות לבחירות טכנו-פדגוגיות מושכלות בעת תכנון ההוראה, הלמידה וההערכה.

עם המעבר להוראה ולמידה מרחוק בעקבות מגפת הקורונה, כולנו נדרשנו להתאים את המרחב הביתי לצרכינו תוך התחשבות בבני הבית הנוספים. זאת ועוד, המעבר לעבודה מרחוק בוצע כמהלך של חירום, ללא תכנון מוקדם וללא הכשרה הולמת. אולם לצד הקושי, המשבר יצר הזדמנויות לבחינת הסוגיה של עבודה מרחוק ולזיהוי של פרקטיקות אפקטיביות לעבודה מהבית. בהקשר החינוכי, בצד האתגר של הוראה ולמידה מרחוק שמשבר הקורונה חידד, צצה גם הזדמנות לעיצוב של סביבת ההוראה/למידה מחדש תוך התאמתה לתקופת המשבר ואולי אף לאחריו. שכן בנוסף לשליטה הנדרשת מהמורה בשימוש בסביבה המתקשבת ובכלים הדיגיטליים, נדרשה שימת לב גם לעיצוב סביבת ההוראה הביתית וגם לעיצוב סביבת הלמידה של הלומד/ת באופן שיאפשר למידה משמעותית ורציפה גם בתנאי ריחוק פיזי. ואולם, בעוד קיים ענף מחקר העוסק בתרומת הסביבה הביתית ללמידה של ילדים/ות, הסוגייה של עיצוב סביבת ההוראה/למידה על ידי מרצים/ות וסטודנטים/ות באקדמיה כמעט ולא נחקרה. מדובר בסוגיה שחשוב לבחון אותה לעומק בזמנים כתיקונם, ועל אחת כמה וכמה בשעת משבר. מכאן החשיבות של מחקר זה, אשר בחן את סביבת העבודה הביתית של מרצים/ות וסטודנטים/ות, את המיומנויות הנדרשות בהוראה/למידה מהבית, ואת הצרכים הייחודיים - פדגוגיים, טכנולוגיים ורגשיים להם יש לתת מענה. המחקר התבסס על איסוף נתונים מ-286 משתתפים/ות באמצעות שאלון דיגיטלי שכלל הן חלק כמותי והן חלק איכותני, בסוף 2021 - תחילת 2022.

מניתוח הנתונים האיכותניים עלו שתי תמות עיקריות לתיאור סביבת ההוראה/למידה הביתית: האחת מתייחסת אל הסביבה כמרחב קונקרטיים כמו תאורה, ריהוט וציוד מחשוב; השנייה כונתה על ידינו "מטונימיה של סביבת העבודה". בין היתר, עולה הצורך בשקט, נוחות ופרטיות בהוראה ולמידה מהבית - נושאים שיש להם היבטים עיצוביים ורגשיים כאחד, ואשר סביבות ההוראה/למידה המסורתיות (כדוגמת הכיתה במכללה) מתייחסות אליהם באופן שונה ולעיתים אף הפוך לחלוטין מהתשובות של משתתפיו/ות המחקר. מהניתוח הסטטיסטי התקבלו ממצאים המעידים על פערים בין המרצים/ות לסטודנטים/ות בכל הקשור לשימושי המצלמה, בזמינות של משאבים רגשיים (הסטודנטים/ות מדווחים על חוסר) ובהזדקקות לתמיכה - הן טכנולוגית והן רגשית במהלך ההוראה/למידה מהבית.

לממצאים אלה יש חשיבות לכל מי שמבקש/ת להבין את השלכות המעבר להוראה ולמידה מרחוק על החברה, התרבות, הכלכלה והחינוך. מחקר זה עשוי לשפוך אור גם על האתגרים וההזדמנויות העומדים בפני מרצים/ות וסטודנטים/ות במכללות וגם על ההתנהלות המצויה והרצויה במצב של עבודה מרחוק במגוון רחב הרבה יותר של מקצועות ועיסוקים.

עינת גיל, ענת אבן זהב ויוסטינה סמיונאו,

'גישור על המרחק' פיתוח כישורים יזמיים בסביבת למידה בינתחומית ובינלאומית

שלהי תקופת הקורונה מעמתת את מערכת ההשכלה הגבוהה עם היבטים של הוראה ולמידה מרחוק ומתן מענה לצרכים רגשיים וחברתיים של השותפים, שנאלצו להתמודד עם הריחוק חברתי שאפיין את התקופה. חשיבות ההבנה של האתגרים וההזדמנויות הן משמעותיות לעיצוב למידה עתידית, התמודדות עם מצבי משבר ולשיפור היבטים של הוראה ולמידה במערכות ההשכלה הגבוהה (Engeström & Käyhkö, 2021). הוראת פרחי הוראה על ידי התבוננות בהקשרים רגשיים או מאתגרים עשויה לספק להם יכולות חברתיות-רגשיות המובילות לרווחה אישית ולהצלחה תעסוקתית (Price et al. 2020). פיתוח חשיבת יזמית נחשבת ליכולת של אדם להפוך רעיונות לפעולה, לערב יצירתיות, חדשנות ולקחת סיכונים (EU Skills Panorama, 2014). לפיכך, חשיבה יזמית עשויה להיות נכס עבור סטודנטים בדיוק בתקופה זו של עמימות גוברת.

בהקשרים רחבים, לצד הנסיבות הספציפיות, התמודדו מדינות ומוסדות שונים בדרכים דומות במעבר להוראה מקוונת, הקפדה על מסיכות וריחוק חברתי ושילוב למידה היברידית. אלו הולידו בתוכנו את הרצון לבחון את 'הגישור על המרחק', בהקשרים חברתיים ורגשיים ובינלאומיים של למידה בתקופת הקורונה ולעצב סביבת למידה שתתרום לידע ולרווחה של הסטודנטים.

מטרות המחקר בוחנות כיצד תורמת השתתפות בסביבת למידה בינלאומית ובינתחומית לפיתוח כישוריים יזמיים ומהם מאפייני סביבת הלמידה בקורס אקדמי התומכים בפיתוח בינתחומיות ויזמות בקרב המשתתפים.

זהו מחקר מלווה לקורס בן שתי איטרציות (2021-2022) במרכז סביבת למידה בינלאומית ובינתחומית בת שישה מפגשים לימודיים בין סטודנטים ישראלים ופולנים: סטודנטים בקורס "יזמות פדגוגית" הנלמד במסגרת תכנית רג"ב בסמינר הקבוצים וסטודנטים לפדגוגיה באוניברסיטת גדנסק בפולין.

עיצוב הלמידה כלל שתי יחידות הוראה עיקריות. הראשון, מזמין 'הסתכלות פנימה' על אתגרי הלמידה במהלך המגיפה תוך שימוש במשימת עיצוב שיתופית של חולצה באמצעות קומפוזיציה של תמונות וטקסט; השני, 'הסתכלות החוצה' על האתגרים וההזדמנויות של הזמן הזה, יצירת הצעה למיזם חברתי, עסקי ו/או פדגוגי המוצג למשקיעים פוטנציאליים. פעילויות אלו נערכו במהלך מפגשים מקוונים בקבוצות מעורבות בהנחיית צוות אקדמי ובליוי מרכז החדשנות והמכון הפולני.

זהו מחקר מבוסס-עיצוב הבא לתרום תיאורטית ויישומית לעיצוב סביבות למידה חדשניות וללמידה בהן (DBR; Barab & Squire, 2004). כלי מחקר מגוונים כללו שאלון הנוגע להיבטים רגשיים, חברתיים ויזמיים (n=24); תיעוד וידאו של מפגשי הלמידה שקוימו באופן מקוון סינכרוני; ניתוח רפלקציות הסטודנטים, ניתוח תוצרי הקבוצות, וראיונות עם שישה סטודנטים (3 ישראלים ו-3 פולנים). בכנס מורים הקודם הצגנו הסביבה וממצאים ראשוניים המצביעים על תרומתה של סביבת למידה ללומדים. הצעה זו מציגה שלב מתקדם בפרויקט המחקר, בשלהי ניתוח נתוני האיטרציה הראשונה (2021) ותוך כדי איסוף נתונים מהוראת הקורס באיטרציה שנייה (2022).

הממצאים מצביעים על תרומתה של סביבת הלמידה להנעת המשתתפים לשתף פעולה באמצעות דיון, עיצוב ורעיונות יזמיים לתוצרי למידה משמעותיים. אלו מצביעים גם על מקום אינטראקציות חברתיות שהתפתחו במהלך מפגשי הלימוד בקבוצות קטנות (3-4 משתתפים) וכן על זיהוי אתגרים דומים בין המשתתפים הקשורים ללימוד במהלך מגיפת הקורונה שיצרו ביניהם קרבה.

עיצוב החולצות של שש הקבוצות שיקף היבטים חברתיים-רגשיים כמו בדידות, הצורך להסתכל קדימה בצורה חיובית והרצון להיות ביחד. נושאי היוזמות התקשרו לנושאים כגון מתן ביטוי אנונימי לבעיות בריאות הנפש, פתרון יצירתי של השאלת ספרים בספריות בינלאומיות ופתרון לטוילים בין-איזוריים במהלך ההסגר. השילוב של היבטים חברתיים-רגשיים בעיצוב הלמידה ובעיצוב המשימות של הפרויקט הבינלאומי היה בולט לרבות בפיתוח היוזמות. מתוך הראיונות, זהו מספר היבטים חברתיים-רגשיים כתורמים לפיתוח החשיבה היזמית של הסטודנטים ביניהם: עבודת צוות שיתופית ומכבדת של המנחים, המשמשים מודל לחיקוי, לשיתוף פעולה ולניהול. הקשר האישי והאינטראקציה המשמעותית של סטודנטים בקבוצות קטנות על משימות יוצרות. נראה כי היבטים אלה לצד עיצוב המשימות סייעו בפיתוח כישורי היזמות של הסטודנטים בהיבט אישי, טכני וניהול (OECD, 2014).

תובנות המחקר עשויות לתרום הן באופן מעשי לעיצוב סביבות למידה בינלאומית כאלו המקדמות חשיבה יזמית בינתחומית ומתאפיינות בתמיכה רגשית-חברתית והן באופן תיאורטי בתרומתן למחקר הבוחן היבטי הוראה ולמידה מרחוק במסגרת בינלאומית.

מקורות

- Barab, S., & Squire, K. (2004). Design-based research: Putting a stake in the ground. *The journal of the learning sciences*, 13(1), 1-14.
- Engeström, R., & Käyhkö, L. (2021). A critical search for the learning object across school a

7. אמנות עכשיו

יו"ר: אלה באור

נטע בר יוסף-פז,

אקופואטיקה עברית עכשווית: בין התבוננות בטבע הקיים לקינה על ההולך ונעלם

בשירה העברית העכשווית מתפרסמת יותר ויותר שירה אקופואטית, אלא שאך מעט תשומת לב מחקרית הוקדשה לסוגה זו. מחקר זה ממקם את האקופואטיקה העברית העכשווית כחלק מזו העולמית, שהיא סוגה רבת-תהודה בעשורים האחרונים בספרות העולם, בייחוד האמריקנית והאירופית. זוהי שירת טבע בגישה אקופואטית (המציבה את המערכת האקולוגית כולה במרכז ולא את האדם), יש בה ענווה לגבי הטבע והיא חדורה בהכרת האסון הסביבתי שהאדם מחולל.

המחקר מצביע על שני זרמים תימטיים עיקריים באקופואטיקה העברית העכשווית. האחד הוא שירת התבוננות בטבע, ולמעשה במערכת האקולוגית כולה - דומם, צומח וחי (למשל ביצירותיהם של דרור בורשטיין ואגי משעול), ואילו השני הוא שירה שמוקדה הוא מה שמחולל האדם לטבע, או לסביבתו כולה (למשל ביצירותיהם של יונית נעמן, אגי משעול ומירלה משה אלבו). ניתן לומר שהזרם האחרון מקונן על ההרס של הסביבה הטבעית, מתאר את האסון המתחולל ומתריע מפני אלה שבדרך, ואילו הראשון מתפעל מהטבע הקיים, מתנחם בו וכך מעודד את השהיה בו והשמירה עליו. אלה וגם אלה, יכולים להתפרש כשירי מחאה המעודדים לפעולה. המחקר מציע קריאה צמודה במבחר שירים מזרמים אלה לצד פרשנות המתבססת על גישת הביקורת האקולוגית של הספרות. כך הוא מראה כיצד נקודת מבטם של המשוררות והמשוררים העכשוויים היא בגדר תרומה משמעותית להבנת משבר האקלים ואף צעד של מחאה בדרך אל השינוי.

גיא פינקו,

אהבה כמקלט המס של משמעות בחיים

נייגל (2010 א, 1986) טוען כי מנקודת ראות סובייקטיבית של היום יום נראה כי למעשינו ולמה שאנו רוצים להשיג ישנו ערך רב. אך, מצד שני, רובצת לפתחנו נקודת ראות האובייקטיבית יותר. כאשר אנו מתעלים מעל לנקודת הראות הסובייקטיבית של חיי הפעילות ומסתכלים על פעולותינו מבחוץ, באופן אובייקטיבי יותר, אנו מבינים שכל זה, פעולותינו, מה שאנו רוצים להשיג ומה שהשגנו אינו בעל ערך של ממש (אם מתבוננים עליו מבחינת נצח- sub specie aeternitatis). אנו, אם כן, מתייחסים לחיינו במלא הרצינות ומייחסים ערך רב ומשמעות למה שאנו עושים, ומצד שני בכל רגע נתון, מתוך נקודת ראות אובייקטיבית יותר, עשויים להבין שחינו אינם באמת משמעותיים.

אולם ישנו תחום של התנסות שביחס אליו השאלה של ערך אובייקטיבי אינה עולה. הכוונה היא ליחסי אהבה. עמדה זו מבוססת על ההבחנה של סינגר (1984) בין הערכה (appraisal) להענקת ערך (bestowal). הערכה (מציאת ערך) היא יחסית לצרכים של המעריך. למשל, קונה מתייחס לדירה אותה הוא שוקל לקנות על פי המידה שבה התכונות שלה (למשל מקום, גודל, חלוקה פנימית וכדומה) מספקים את צרכיו. להערכה ישנו היבט אובייקטיבי. פעמים רבות ישנו 'ערך שוק' מוסכם (ואובייקטיבי מבחינת כך) למאפיינים, תכונות או כישורים.

באהבה מעבר להערכה (מציאת ערך) ישנה הענקת ערך. "הענקת ערך" נוצרת בכורח היחסים עצמם, כאשר מעניקים מגיבים באופן חיובי למי שאוהבים ונותנים לו ערך רגשי ומשמעות מעל ומעבר לכך שהוא מספק צרכים". (סינגר, 1984, עמ' 5). האוהב, אם כן, אינו מתייחס למי שהוא אוהב רק כנושא של תכונות שעשויות לספק את צרכיו הרגשיים, האינטלקטואליים או המיניים. האוהב או האוהבה חשובים לאוהב בפני עצמם מעבר לכל מה שהאוהב עשוי לקבל מהם. בכורח יחסו, האוהב מעניק לאוהבה או לאוהבה ערך. כפי שכתב אלתרמן

ישנן יפות ממנה אך אין יפות כמוה'. היופי של האהבה אינו מצוי על סולם אובייקטיבי כלשהו. אין זה ממש משנה לו לאוהב אם אדם אחר ישפוט אותה כיפה. היופי מוענק לאהובה באמצעות מבטו (הסובייקטיבי) של האוהב.

אם כן ניתן לומר כי בכורח היחס של האהבה, האוהב מעניק לאהוב או לאהובה ערך שאינו מצוי בהם באופן אובייקטיבי. לשון אחר, אהבה מהווה מקלט של משמעות סובייקטיבית מנקודת הראות החיצונית המאיינת. אהבה היא מקלט המס של המשמעות בחיים. בהתאמה לכך יחסי אהבה לרוב נתפסים ללא ערעור, כמשמעותיים (Frankfurt, 1988; 2004). זוהי אולי אחת הסיבות לכך שאהבה היא כה יקרת ערך.

שחר מרקוס,

"הסוכן" עבודת וידאו דו-ערוצית ומחקר תיאורטי

בהרצאה זו אציג את המחקר שלי, המבוסס על עבודת הדוקטורט המעשי באקדמיה לאמנות בשצ'צ'ין שבפולין. במרכז המחקר מוצבת יצירת הוידאו הדו-ערוצית "הסוכן", שנמצאת בתהליכי עריכה ועיבוד סופיים.

בסרט "הסוכן", שהוא אלגוריה רבת שכבות, העולם נמצא במצב בו השירה נחשבת כאסורה. במרכז הסרט שתי מדינות פולין וישראל והיצירה עוסקת באופן שבו מידע תרבותי עובר מגוף לגוף באופן שמצליח לחצות גבולות ממלכתיים, תרבותיים ופוליטיים. עבודת הוידאו מתרחשת בעולם דיסטופי שבו השירה ירדה למחתרת. האמן שחר מרקוס מגלם סוכן שנע על הקו שבין פולין לישראל ומברח שורות שירה ממדינה למדינה באמצעות הסתרת פתקי שירה בבגדיו ובגופו. בכל מדינה מסתתר משרד מיוחד שמטרתו היא לאסוף שירה זרה ולעזור בהברחת שירה מקומית לארץ השנייה. גוף האמן משמש כמתווך לאותו ידע שנאסף ומקוטלג בסתר לדורות הבאים.

כדי ליצור מחקר מעמיק בפרויקט האמנותי שלי, ערכתי ראיונות עם כמה משוררים חיים בולטים, חלקם מופיעים ביצירת האמנות, בעוד משוררים אחרים משמשים השראה כללית. במחקרי נפגשתי את פרופסור רפי וייכרט, מומחה לשירה פולנית וישראלית, שתירגם רבים מהמשוררים הפולנים המוכרים לשפה העברית - משוררים כמו ויסלבה שימבורסקה, תדיאוש רוז'ביץ', אווה ליפסקה ואחרים. בנוסף נעזרתי בפרופסור וייכרט ובמשוררת חגית גרוסמן לביצוע מחקר ובחירה של השירים בעברית הכוללים משוררים כמו מאיר ויזילטייר, דוד אבירן, אלי אליהו ועוד.

במאמר המחקרי שאני כותב במסגרת הדוקטורט אני מתייחס לכמה גורמים. ראשית אני מנתח את השימוש בהומור בעבודותי הקודמות ובעבודה הנוכחית.

אני מתייחס במאמר לכתביה של תיאורטיקנית התרבות לינדה האצ'און (1989), שבה היא מסבירה כי הומור הוא אמצעי לחתור תחת מוסר תרבותי מאובן, נשק ייחודי המאפשר לעצמו יד חופשית ביחס לערכים המוסריים, החברתיים והכלכליים של הסמכות ההגמונית. השימוש בהומור בעבודתי מתפקד כמנגנון התמודדות וכאמצעי להבנת הזיכרון התרבותי ובעיקר הזיכרון הטרנס-תרבותי, בהיסטוריה הסבוכה והטעונה של פולין וישראל בעידן המודרני.

כמו כן אני מתייחס במאמר למחקרי זיכרון, החל מחוקרים כמו 1992 (Mourice Halbwachs) ופייר נורה (1973), חלוצים בחקר הזיכרון, אשר הסבירו שזיכרונות אינם אינדיבידואלים אלא תהליכים של אינטראקציות בין אנשים ותרבויות; אתייחס ל-1996 (Arjun Appadurai) ואסטרד ארל (2014) שכתבו על הבנת הזיכרון בעידן הטרנס-תרבותי והם חוקרים בולטים במחקרי זיכרון טרנס-תרבותי, במאמר אביא תובנות ואקשר אותן לעבודה שלי.

מרכיב מרכזי נוסף בעבודתי הוא רעיון הארכיון, שבו אני משתמש ומשלב בדרכים שונות בתוך הפרויקט האמנותי שלי. ארכיונים, במשמעותם המסורתית, הם הצטברויות של רשומות היסטוריות, רשומות שנבחרו לשימור קבוע על רקע ערכם התרבותי-היסטורי המתמשך. מישל פוקו מתאר את הארכיון במונחים של תנאי אפשרות בנייתו, ובכך משנה אותו מאוסף סטטי של טקסטים למכלול של יחסים ומוסדות המאפשרים להצהרות להמשיך להתקיים ולהתפתח.

סמדר מור, פסטיבל חיפה הבינלאומי להצגות ילדים כאירוע תיאטרוני: ממצאים ראשוניים ממחקר במסגרת ISF

The Haifa International Children's Theatre Festival (Haifa Festival) is an annual event held in Israel since 1987. It is an artistic and festive event that constitutes a significant part of the field of Israeli theatre for young audiences (TYA), appropriate for family entertainment. The objective of this study as a whole, is to examine the Haifa Festival since its establishment until today as a major catalyst of theatrical-artistic quality. Thus, the research was conducted using two complementary methodologies: a historiographic study and a qualitative study. Scholars emphasize that the aesthetic quality of TYA performances influences modes of reception.

To explore this issue, we conducted a qualitative reception study adapted to the festival's audiences: children and adults. We rely on a model (Mor & Shem Tov, 2020) which presents three forms of "cargo" that facilitate the child's theatrical experience: the cultural-social 'cargo', the emotional 'cargo', and the cognitive 'cargo'. These three reception modes enable the young audience to interpret and enjoy the current performance while expanding their cultural-social load that will facilitate the experience and perception of future performances.

We assumed that when a young audience is exposed to a wide range of performances and a festive celebration, these reception modes may expand more rapidly than usual, leaving an expanded load for the future. In the current paper, we will elaborate the preliminary findings of the qualitative study that examined the festival's reception amongst young audiences and accompanying adults.

8. המחול כנתיב לנפש

יו"ר: מאיה וולקן ועינת שופר אנגלהרד

בשנים האחרונות מחקרים בפסיכותרפיה, במחול, ובטיפול בתנועה, מעמיקים באופן שבו המחול הוא אמצעי להחלמה נפשית ובאופן בו סיפורי הנפש מתגלים בתנועה. המושב יחשוף את המשתתפים למחקרים עדכניים בתחום. ההרצאות כולן יכללו התנסות בתנועה כדרך למפגש עם התכנים.

מאיה וולקן,

הגוף ותנועתו כזירת ההתרחשות הנפשית

נקודת מוצא להתפתחות הסובייקטיביות והעצמי המתהווה דרך התנועה הראשונית. תנועות הנה סמן של רמות התפתחותיות, ביטוי של קונפליקטים פנימיים, הטבעה של יחסים, והגוף משמש כספוג ומראה לכל חוויות העבר וההווה ולכן יכול לשמש כלי להתערבות טיפולית.

ההרצאה תידון במחקר איכותני המתאר עבודה קלינית עם איזורי נפש ראשוניים כאשר האפיק התנועתי, בהיותו מערכת הקשר והתקשורת הראשונה, מאפשר חיבור בין החוויה של המטופל, חווית המטפל והתיאוריה.
Vulcan, M. (2020). The "Muscles of the Psyche": From Body Literacy to Emotional Literacy. *Frontiers in Psychology*, 11.

רוית מלץ שורץ,

רגשות וביטויים בגוף

רגשות הם חלק אינטגרלי מחיי היום יום. אנו מביעים רגשות באופן טבעי באמצעות הבעות פנים ותנועת גוף. תנועת הגוף טומנת בחובה חילופי מסרים בלתי מילוליים שברובה אינה מודעת. כבני אדם, אנו נוטים להשתמש בכל החושים שלנו בכדי להבין את הרגשות של אחרים סביבנו. היכולת להבחין ולזהות את רגשות האחר תורמות באינטראקציות בין אישיות.

ההרצאה תעמיק באופן שבו הבעות גופניות ורגשיות ונבדוק כיצד הבעות אלה משפיעות על יחסים בין-אישיים. ההרצאה מבוססת על מחקר כמותני עם משתתפות המאובחנות עם פיברומיאלגיה.
Federman, D., Maltz Schwartz, R., & Amital, H. (2019). Extraversion in women with fibromyalgia as a predictor of better prognosis: an intervention model in dance movement therapy. *Body, Movement and Dance in Psychotherapy*, 14(4), 218-233.

מייטרי שחם,

בין עוררות לוויסות: תנועת הגוף והנפש במצבים של בהלה וטראומה

כאשר אנו נחשפים למצב מאיים מערכת העצבים מגיבה באופן אוטומטי בהתגייסות למצב חירום, המתבטא בעוררות גבוהה ובישנויים מידיים בגוף. ההרצאה מבוססת על מחקר בתחום ותיאור מקרה קליני אשר התפרסם בין המילים.
שחם, מ. (2017). על תנועה ואל-תנועה במרחב הטיפולי עם מטופלים פוסט-טראומטיים. בין המילים, 12, 77-81.

עינת שופר אנגלהרד,

לגלות את ביטויי הנפש בריקוד הזוגי

ההרצאה מבוססת על מחקר איכותני בהשתתפות זוגות בטיפול זוגי בתנועה ומחול. תוצאות המחקר התפרסמו בכתבי עת מובילים בעולם ובספר "בגוף ידיעותינו, סוף הריקוד הזוגי" בהוצאת מאגנס (2022). במחקר נמצא כי הריקוד הזוגי טומן בחובו אוצרות של ידע המעידים על הקשר הזוגי, על אפשרויות לשינוי ועל יצירת חוויה של אמפתיה, היכרות, אינטימיות ותשוקה. התנסות בתנועה תדגים ממצאים מרכזיים מהמחקר בצד חיבור לתיאוריה בתחום.

שופר אנגלהרד, ע. (2022). בגוף ידיעותינו: סוד הריקוד הזוגי. תיאוריה פרקטיקה וקליניקה בטיפול זוגי בתנועה ומחול. הוצאה מאגנס: אוניברסיטה עברית, ירושלים.

9. מי שלא מביט - מפסיד את כל היופי

יו"ר: יפתח רון

שי פרוגל,

רטוריקה של הטפל

הרגע המסוכן ביותר - גם בדיבור וגם בחיים - אינו אפוא אלא זה שבין כיסוי לכיסוי, כשתהו מנצנץ, אבל רגעים כאלה מעטים מאד גם בשגרת הלשון וגם בשגרת החיים, ועל פי רוב בני אדם מדלגים עליהם ואינם מרגישים. (חיים נחמן ביאליק, "גילוי וכיסוי בלשון")

התרפיה הפסיכואנליטית מבוססת על שיחה ונקראה מימיה הראשונים "ריפוי בדיבור" (talking cure). המטרה של שיחה זו היא לחשוף דחפים וכוונות שאינם גלויים אך נרמזים מהדיבור. ההתמקדות זו במישור הסמוי של הדיבור הולידה פרספקטיבה ייחודית על השיח האנושי, שחורגת מהשיח הטיפולי ומשמשת לפרשנות ולביקורת במדעי הרוח והחברה. ההרצאה תציג את דרך ההתבוננות הייחודית של הפסיכואנליזה על השיח האנושי, שבמרכזה התייחסות לאלמנטים שנחשבים טפלים בדיבור ובכתיבה כאלמנטים משמעותיים להבנת ופרשנות טקסטים דבורים או כתובים.

הנחת היסוד של ההרצאה היא שהחינוך להפריד בין עיקר לטפל עלול להביא לקיבעון מחשבתי ולהבנה מסולפת, מפני שהוא מכונן אותנו להתעלם מפרטים צדדיים ופחות קוהרנטיים בדיבור או בכתיבה, שדווקא הם עשויים להוליד תובנות חשובות יותר ונכונות יותר ביחס לעמדות בשיח. ההרצאה מציעה שלש פרספקטיבות מתוך הפסיכואנליזה שעשויות להרחיב את הקשב שלנו לשיח:

אסוציאציות חופשיות - כלי מרכזי של הפסיכואנליזה שמבוסס על ההנחה שאנו בולמים את הבנתנו בכך שאנו מגבילים עצמנו לחשוב על מה שהוא הגיוני (סביר) ונורמטיבי. כלי זה, שתפקידו בטיפול לסייע להגיע לאלמנטים מודחקים בנפשנו, יכול לשמש להבנת אלמנטים בטקסט הדבור או הכתוב שאינם משתלבים באופן קוהרנטי או הכרחי בטקסט ואף נראים מיותרים (למשל, פליטות פה).

העברה - השלכה של עמדות רגשיות ראשניות באופן לא מודע של המטופל על המטפל (וגם להפך - העברה נגדית). העברה זו יכולה להסביר התנגדות יתרה לעמדות מסוימות בשיח או קבלה יתרה שלהן. הפסיכואנליזה מוסיפה בכך ממד ייחודי להתבוננות על יחסי הדבור והנמען, שהם פן מרכזי בכל ניתוח רטורי. השאלה שתשאל מתוך פרספקטיבה זו היא מיהו הדובר עבור הנמען, ולהפך.

תהליכי מחשבה ראשוניים ושניוניים - הפסיכואנליזה מניחה שהנפש פועלת לפי תהליכי חשיבה ראשוניים של דימויים וקשרים אסוציאטיביים, שרק חלק מהם הופכים לתהליכי חשיבה שניוניים, שכפופים לשפה מילולית ולקשרים דקדוקיים ולוגיים. תהליכי החשיבה השניוניים הם יותר קוהרנטיים וקומוניקטיביים אך חזרתיים ופחות אישיים. מכאן יוצא, שדווקא השפה הפיגורטיבית (ציורית) ישירה יותר מהשפה הליטרלית (מילולית), מפני שהיא חורגת מהסדר המקובל של השפה לעולם של דימויים וקשרים אסוציאטיביים של הדובר.

חשוב להדגיש שמדובר בהצעות להרחבת הקשב לשיח ולא בתחליף לדרכי ניתוח אחרות של טקסטים דבורים או כתובים.

הדס שחורי וגילי יוסף,

שיפור באיכות השינה וברוחה הנפשית אצל סטודנטים מסמינר הקיבוצים אשר הגבירו את הפעילות הגופנית בזמן הסגר הראשון

מגפת הקורונה התפשטה ברחבי העולם מתחילת 2020. ב 27 בפברואר אובחן החולה הראשון במדינת ישראל. ב 14 במרץ הכריזה ממשלת ישראל על סגר כללי ששינה את חיי האוכלוסייה כולה. מטרת מחקר זה הייתה להעריך את השינוי שחל ברווחה, בפעילות הגופנית ובאיכות השינה אצל סטודנטים לתואר ראשון בסמינר הקיבוצים, בשתי נקודות זמן לפני ובמהלך הסגר הראשון.

533 סטודנטים ענו על שאלון מקוון שכלל ארבעה חלקים: שאלון סוציו-דמוגרפי, שאלון פעילות גופנית (IPAQ-sf), שאלון איכות שינה (MSQ) ושאלון רוחה נפשית (MHI).

נמצא כי הייתה עלייה בשלושת הפרמטרים שנמדדו במהלך הסגר. 61.4% מהסטודנטים עסקו בכמות גדולה יותר של פעילות גופנית לעומת 40.9% שעסקו בכמות גדולה לפני פרוץ המגיפה. רמת איכות השינה והרווחה הנפשית היו גבוהים יותר במהלך הסגר (5.34 ± 0.92 , לעומת 5.12 ± 0.46 ($p=0.015$) ורווחה (3.79 ± 0.62) לעומת 3.67 ± 0.59 ($p=0.022$).

ממצאים אלו מצביעים על כך שבקרב סטודנטים להוראה בסמינר הקיבוצים ישנה קבוצה שידעה לנצל את השינוי באורח החיים עקב הסגר, והזמן הפנוי שנוצר, לטובת שיפור הבריאות באמצעות עיסוק בפעילות גופנית רבה יותר אשר הובילה אצלם לשיפור באיכות השינה וברווחה.

נirית אסף ודפנה גן,

תחושת הפליאה בטבע - פדגוגיה קונטמפלטיבית ככלי ללמידה והתבוננות פנימית וחיצונית בקרב סטודנטים בתואר שני בחינוך סביבתי

מבוא: בימים אלו בהם עולה חשיבותו של השיח בנושא שינוי אקלים והמשבר החברתי-סביבתי, חובה עלינו לשים דגש על התכנים והערכים המועברים בקורסים לתלמידי החינוך בהשכלה הגבוהה. בחינוך לפיתוח בר-קיימא (ESD) ובחיבור לחינוך לבריאות, אנו נוטים בדרך כלל להשתמש בגישת הפחד, תוך התייחסות הן לאסונות חברתיים-אקולוגיים והן להשפעת המשבר הסביבתי על בריאותנו האישית. בחקר המקרה שלנו, אנו מציעות שחינוך קונטמפלטיבי, כפרקטיקה פדגוגית (פדגוגיה מתבוננת), יכול לעזור לנו להתבונן על הקונפליקט הקיים בין החינוך לרווחה אישית (well being) ושינוי אקלים על ידי התמקדות בבריאות לעומת צריכה, ולאו דוקא בהתמקדות בהתנהגות ברת קיימא. אנו מראות שפתרון לקונפליקט זה מחייב מיזוג בין התבוננות עמוקה בסביבה, כולל משאבי הטבע שלה, תוך פיתוח ההתבוננות הפנימית של הסטודנט. חינוך קונטמפלטיבי מורכב מתרגולים לקידום שינוי אישי וחברתי על ידי פיתוח מודעות עצמית ולמידה מודעת. חינוך קונטמפלטיבי מעודד מודעות מכוונת לחיים בריאים, תוך התמקדות ברווחה, בתהליכי למידה, אמפתיה והתייחסות לאחרים. קורס ההתבוננות בתכנית לתואר שני, מאפשר לסטודנטים, על פי על פי גישת החינוך הקונטמפלטיבי לחקור את רווחתם בהקשר לסביבה הטבעית המקומית.

מטרת המחקר: בחינת השפעת הפדגוגיה הקונטמפלטיבית על למידה חווייתית והתבוננות פנימית וחיצונית של סטודנטים שסיימו תואר שני בחינוך סביבתי.

שאלות המחקר:

- כיצד בא לידי ביטוי יישום הפדגוגיה הקונטמפלטיבית בשדה החינוכי של הסטודנטים?
- כיצד מתייחסים הסטודנטים לצירי הזמן האופקי והאנכי וכיצד תשומת הלב שלהם מופנית החוצה או פנימה ברפלקציות השונות לאורך הקורס ובתמונות שצילמו?
- כיצד ניתן לאפיין את דרכי ההתבוננות של הסטודנטים?

מתודולוגיה: במחקר זה ערכנו ניתוח איכותני של משובי הסטודנטים לשיעורים, עבודות סיום וצילומים שצולמו על ידי הסטודנטים כחלק מהפעילויות בקורס.

הממצאים: הממצאים הראשוניים מצביעים על כך שחינוך קונטמפלטיבי משפר את רווחת הסטודנטים ואת תחושת השייכות שלהם למקום, מה שמוביל למודעות שלהם לדרכים להפחית את ההשפעה על הסביבה. מצאנו שלאורך הקורס ניתן לראות שינוי ותהליך של למידה בהתבוננות הסטודנטים החוצה ופנימה: מעבר מהתבוננות החוצה לסביבה להתבוננות החוצה וגם פנימה. כמו כן נמצא שהסטודנטים עושים שימוש בכלי ההתבוננות החוצה ופנימה בטבע בשדות החינוכיים שלהם באופנים שונים ומגוונים.

יעל יונדלר, הדס דקל וליאת פרחי,

בניית ידע והעצמת הקול האישי-האנושי של האדם - תפיסה ופרקטיקה

רציונל. בהקשר של הכשרת מורים, המחקר המוצע מנסה להרחיב ולהעמיק את ההתבוננות על הפרדיגמה של פדגוגיה חדשנית ולהציע מסגרת מושגית של פדגוגיה חדשנית המתבססת על שילוב של שתי גישות חינוכיות: הגישה ההומניסטית (Aloni a, b, 2014) והגישה ההבנייתית-חברתית (Scardamali & Bereiter, 2006; Zhang et al., 2009). אנו מאמינים כי עשויה להיות בשילוב זה ברכה (promise), כפשוטה, לקידום פרקטיקות המקדמות את ה-well being של האדם, כשלם, מחד ושל החברה, כקהילה, מאידך.

מטרת המחקר היא לבחון מאפיינים של פרקטיקות של פדגוגיה חדשנית המעודדת בניית ידע ברוח הומניסטית כפי שהם מיושמים בקורסים של מרצים במכללה להכשרת מורים ולנסות להמשיגן כמודל גנרי. זאת במטרה לבחון את שאלות המחקר הבאות:

1. מהם המאפיינים של פרקטיקות של פדגוגיה חדשנית של בניית ידע ברוח הומניסטית?
2. מהי התרבות (הקונטקסט) המתאימה לפיתוחה של פדגוגיה כזו?
3. מהן תפיסות המרצים לגבי תפקידם כמרצים ומהן הזיקות ביניהן לבין פרקטיקות של פדגוגיה חדשנית של בניית ידע ברוח הומניסטית שהם נוקטים בהן?

מתודולוגיה. המחקר המוצע נעזר בשיטת חקר מקרים מרובים (multiple case studies), שמטרתה להשוות בין מקרים ולהציג מאפיינים מבדילים או דומים ביניהם. שיטה זו מאפשרת למורים להשמיע את קולם, לחשוף את הידע הסמוי שלהם בהקשר לנושא הנחקר ולהוציאו מהכוח אל הפועל (Stake, 2010). השתתפו במחקר 16 מרצים המלמדים בסמינר הקיבוצים ממגוון הפקולטות בסמינר (הפקולטה לחינוך, הפקולטה למדעי הרוח, הפקולטה למדעים, והפקולטה לאומנות). מחציתם מלמדים תואר ראשון ומחציתם מלמדים גם תואר ראשון וגם תואר שני.

נערכו ראיונות עומק חצי מובנים בני 60 דקות. הראיונות נותחו בשיטת הניתוח התמטי (שקדי, 2003, 2011). הקידוד התבסס על המסגרות המושגיות של המחקר ועל מטריצת התאמה שפותחה תוך כדי המחקר כדי לבחון התאמה בין תפקידי המורה לבין פרקטיקות ההוראה שלו.

ממצאים ודיון

שאלת המחקר הראשונה: המאפיינים של פרקטיקות של פדגוגיה חדשנית של בניית ידע ברוח הומניסטית ממציא המחקר מעידים על מאפייני פרקטיקות בגישה של "חשיבה מעצבת" (Design Thinking) הקשורה לעיצוב הידע ומתייחסת לדרך החשיבה הרצויה בקרב הלומדים המעודדת יוזמה, מודעות לרעיונות טובים יותר וחיפוש מתמיד אחר הזדמנויות לשיפור הידע והבנתו. מאפיינים אלה יוצאים מתוך ההנחה שעל מנת לפתח ידע, רעיונות חדשים ויוזמה, יש צורך בשיטות פעולה בלמידה. לפיכך, תהליך הבניית הידע חייב להיות חברתי ומבוסס על הפרייה הדדית וחילופי רעיונות (Scardamalia & Bereiter, 2014). דוגמאות לתמות שעלו במחקר: יצירת תיאוריות, זיהוי רעיונות חדשים, עידוד לחשיבה ביקורתית ויצירתית, חינוך לחשיבה יזמית וחדשנית, פיתוח שיח, יכולת לפתח דיאלוג מעצים (אלוני, 2008).

שאלת המחקר השנייה: התרבות (הקונטקסט) המתאימה לפיתוחה של פדגוגיה חדשנית ברוח הומניסטית ממציא המחקר מצביעים על תרבות חברתית בעלת מאפיינים דמוקרטיים. בתרבות זו כולם שותפים שווים בבניית הידע ובעלי יכולת להשפיע. מה שמעצים ומצמיח את חברי הקהילה מתוך האמונה שלכל אחד יש את הזכות להשפיע על חיי סביבתו (Aloni, 2013). דוגמאות לתמות שעלו במחקר: בנאדמיות (אלוני, 2019b) (כמו, אהבת אדם, הקשבה תשומת לב ואכפתיות), מוגנות אשר מאפשרות ללומדים לבטא את דעותיהם ורגשותיהם באופן חופשי (Birenbaum, 2016), שקיפות, הגינות וכבוד הדדי (אלוני, 2019; בירנבוים, 2018).

שאלת המחקר השלישית: תפיסות המרצים את תפקידם והזיקות ביניהן לבין פרקטיקות של פדגוגיה חדשנית של בניית ידע ברוח הומניסטית שהם נוקטים בהן.

ממצאי המחקר מצביעים על זיקה בין תפיסת תפקיד המרצה לבין מאפייני פרקטיקות ההוראה שכמה מהן פורטו קודם לכן. דוגמאות לתמות שעלו במחקר המשקפות את תפיסת תפקיד המרצה: יוצר, יזם פרו-אקטיבי ויצירתי בעל ראש פתוח ויכולת לחשוב מחוץ לקופסא, מאמין באדם וביכולתו לגדול ולצמוח, אוהב אדם בעל ידע עולם. עוד עולה מהממצאים שהמרצה תופס את עצמו כשותף בבניית הידע של הלומדים (Yondler et al., 2019). במהלכה הוא יוצר ההזדמנויות לבניית ידע של הלומדים ואת החיבורים הייחודיים באמצעותם הלומדים גם נחשפים וגם מתנסים במגוון חוויות ועולמות שונים (Slotta & Acosta, 2017). מכאן ממציא המחקר מצביעים על המרצה המעודד פדגוגיה חדשנית של בניית ידע ברוח הומניסטית, כבעל אישיות נוכחת אוהב תרבות, ואוהב אדם, בעל ידע עולם (אלוני, 2020) המאמין שבכוחו של החינוך לשנות את עולמו של הפרט (וינהר, 2019). הבהרה: הניתוחים האיכותיים נמצאים בשלב זה בתהליכי המשגה ויוצגו במלואם בכנס המרצים.

יו"ר: נמרוד טל

המושב המוצע מציג מחקרים עדכניים של ד"ר מרב שניצר וד"ר עתליה שרגאי חברות סגל בחוג להיסטוריה בסמינר, העוסקים בתרבות חומרית ובמקורות ויזואליים ותגובה של ד"ר נמרוד טל, חבר סגל בחוג להיסטוריה ומנהל המכון הישראלי לחינוך היסטורי במכללה, המתייחס אל האפשרויות הפדגוגיות הגלומות במחקרים היסטוריים מהסוג הזה.

להלן כותרות ההרצאות והפירוט:

מרב שניצר,**אוצרות אבודים - תרבות חומרית והיסטוריה אירופאית**

ד"ר שניצר עוסקת במחקרה בתרבות חומרית והיסטוריה אירופאית. היא מתמקדת במחקר האוצרות היהודים שנחשפו בעשורים האחרונים בגרמניה ובצרפת. מחקר האוצרות משלב בין קריאה מחודשת של טקסטים הלכתיים לבין מחקר החפצים והתכשיטים עצמם. מחקר התרבות החומרית הוביל לגילויים חדשים ומרתקים המשנים את הפרספקטיבה שלנו לגבי הסטוריה יהודית. כך התברר שנוצרים בחרו את בעלי המלאכה היהודים גם למלאכת הקודש שלהם, וכי יהודים ויהודיות העדיפו לא פעם את צו האופנה על פני צו ההלכה ואף ענדו צלבים לקישוט. בתוך כך גם רבנים שהעדיפו להתעלם מאיסורים הלכתיים ופסקו הלכות בעקבות מנהגי הנשים העשירות בקהילותיהם, פסיקות המתקיימות עד היום.

עתליה שרגאי,**איך לצלם אימפריה? היסטוריות חזותיות של הדרך הפאן אמריקנית**

ד"ר שרגאי בוחנת את ההיסטוריות החזותיות של הדרך הפאן אמריקנית, פרוייקט התשתיות הגדול בעולם שנועד לחבר את אלסקה בצפון אמריקה עם ארץ האש שבדרום היבשת והיה אחד הרכיבים העיקריים בעלייתתה של ארה"ב למעמד של מעצמה בהמיספרה המערבית במאה ה-20. המחקר מתבסס על בחינת היצוגים החזותיים של הדרך כפי שבאו לידי ביטוי בשני קורפוסים - צילומי ארכיון מתקופת הסלילה במחצית המאה ה-20, וצילומים של הדרך ברשתות החברתיות בנות זמננו. תוך התבססות על ספרות תיאורית הנוגעת הן ליחסי כוח באמריקה והן לתיאוריה עדכנית של צילום וחזותיות, המחקר בוחן את התפקיד המכונן של צילומים ביצירתה של האימפריה של ארה"ב באמריקות, כמו גם בערעור עליה.

נמרוד טל,**תמונות, חפצים וסימני שאלה - אפשרויות חדשות בחינוך ההיסטורי בישראל**

ד"ר טל בוחן את האפשרויות הגלומות בחידושים שמציעים מחקרים אלו לריענון החינוך ההיסטורי בישראל, בראש ובראשונה בהקשר של הרפורמה שמוביל משרד החינוך בהוראת מדעי הרוח. על רקע דיון זה, ייבחנו האתגרים העומדים בפני שילוב חידושים מעין אלו, תוך דגש על מקומם של בתי ספר ושל צוותי חינוך להניע או למנוע שינוי מערכתי רחב ועמוק. כמקרה בוחן להשוואה היסטורית, ייבחנו ניסיונות לרפורמה בלימודי ההיסטוריה בבית הספר הריאלי בשנות השבעים.

יו"ר: דפנה המר

סמדר דוניצה-שמידט, רוני רמות ורות זוזובסקי, מעמד המורה בעקבות משבר הקורונה

מחקרים מקומיים כמו גם סקרים בינלאומיים מצביעים על כך שמעמדו של המורה בקרב הציבור הרחב בישראל נמוך ביותר ותדמיתו בשפל המדרגה. בתקופת משבר הקורונה, היינו עדים למספר תהליכים שעשויים היו להשפיע, כמדומה, על מעמדם של מקצועות ותחומי תעסוקה שונים, ובכללם גם מקצוע ההוראה. מטרתו של מחקר זה הייתה לבחון אם חלו בתקופת הקורונה שינויים בדרך שבה תופס הציבור הישראלי את מעמדו של המורה ושל מקצוע ההוראה, ומה היה עומקם.

המחקר כלל 1,130 משתתפים בגילאי 18-64 מהווים מדגם ארצי מייצג. כלי המחקר היה שאלון דיווח עצמי שהועבר באופן מקוון בתום הסגר השלישי. השאלון כלל פריטים זהים לאלו שנכללו בסקר בינלאומי לבחינת מעמד המורה שנערך בשנת 2018 ושימש כבסיס להשוואה. ממצאי המחקר מעלים כי בעקבות משבר הקורונה השתפר דימוי המורה, והציבור תופס את מקצוע ההוראה כבעל תרומה וחשיבות רבות יותר מאשר בעבר. עם זאת, לא חל שינוי משמעותי במעמדו של מקצוע ההוראה ביחס למקצועות אחרים, וניכרת אף ירידה בהיבט זה. ממצאים אלו מחזקים את הפרדוקס הקיים בתחום ההוראה, ולפיו קיים פער בין היוקרה המקצועית הנמוכה של מקצוע ההוראה, כלומר, תפיסתו כממוקם בנקודה נמוכה בהיררכיה של המקצועות, לעומת ההערכה המקצועית הגבוהה שיש בציבור למעלות ולתכונות של חברי הפרופסיה ולמשימותיהם העיקריות. דומה כי משבר הקורונה חידד עוד את הפער בין שני הרכיבים הללו.

רינת ארביב אלישיב, ריבי כרמל ומיכל לוי קרן, התפתחות מקצועית בהוראה: חונכות למורים מתחילים

חונכות מהווה פרקטיקה רווחת בכניסה לפרופסיות רבות, המבוססת על למידת עמיתים, קשר בין אישי ויחסי גומלין בין בעל מקצוע מנוסה לבין בעל המקצוע המתחיל בשלבים הראשונים בתפקיד. פרקטיקה זו מהווה מקור תמיכה חשוב ומרכזי בקליטה של מורים חדשים במערכות חינוך במדינות רבות. תרומתה מודגשת בהצבת עוגן מקצועי, חברתי ורגשי למורה המתחיל בכניסתו למקצוע.

למרות תמורות רבות שהתרחשו בשנים האחרונות בנושא החונכות בשלב הכניסה להוראה, שאלות רבות נותרו פתוחות באשר לתרומה של החונכות להתפתחות הפרופסיונלית של מורים לאורך הקריירה המקצועית ולא רק עבור המורים המתחילים. המחקר הנוכחי מבקש להעמיק את השיח בנושא זה. הייחודיות שלו נעוצה בהפניית הזרקור לפרספקטיבות מגוונות ורלוונטיות, כל זאת במטרה לתמוך במסוגלות של המורים החונכים לבצע חונכות אפקטיבית, כמו גם לקדם תהליך פרופסיונלי שיעשיר את השדה החינוכי ויתמוך בהתפתחות הפרופסיונלית של המורים. במסגרת המחקר הועברו שאלוני סקר בצורה מקוונת לכלל החונכים, המתמחים ומנהלי בתי הספר בשנת הלימודים תשפ"א. הפנייה למשתתפים נערכה באמצעות האגף להתמחות וכניסה להוראה. השאלונים בקרב מנהלי בתי הספר הועברו גם באמצעות פניה לבוגרים של תכנית הכשרת המנהלים של אבני ראשה. המדגם הסופי כלל 1,061 מורים חונכים, 1,196 מורים מתחילים בשנת ההתמחות ו-161 מנהלי בתי ספר.

המחקר מציג תמונה מרובדת של תפיסות כלפי תהליך החונכות למורים בראשית הקריירה שלהם בהוראה מתוך הפרספקטיבה של בעלי העניין המרכזיים: החונכים, המתמחים ומנהלי בתי הספר. תפיסות אלו התמקדו ברכיבים פרקטיים וחיבטיים פרופסיונליים של החונכות, וזאת תוך התייחסות לשני מוקדים מרכזיים המבססים את התפיסות הללו: מסוגלות לתפקיד ושביעות רצון ממנו. המחקר מלמד שתהליך החונכות נתפס כאבן דרך חשובה בסוציאליזציה של המורה המתחיל, והוא גם מהווה מנוף להתפתחות מקצועית של המורה החונך עצמו. החונכות יוצרת ממשקים בין צוותי ההוראה בשלבים שונים בקריירה, שמתווים מסגרת להעברה של ידע, להדדיות ולפיתוח פרופסיונלי שיש להם פוטנציאל לקדם את צוותי החינוך במוסדות השונים, ולהטמיע תרבות של שיח מקצועי ולמידת עמיתים לאורך החיים המקצועיים. באורח זה, החונכות עשויה לשמש מנוף לקידום סגל ההוראה באפיקים מגוונים כדרך נוספת בהבניית תהליכים פנים-ארגוניים לפיתוח ידע מקצועי וערכים חינוכיים.

קטיה רוזנברג וריבי כרמל, השתלבות של גננות מתחילות בגן: מנקודת מבטן של מתמחות וחונכות

עבודתן של גננות היא ייחודית מכיוון שבמסגרת תפקידן הן נדרשות לתמרן בין משימות מורכבות ושותפי תפקיד רבים. מחד גיסא, הגננות מטפלות בילדים צעירים ודואגות לצרכיהם הפיזיים, הרגשיים והחינוכיים, מאידך הן מנהלות את יחידת הגן באופן עצמאי (Aizenberg & Oplatka, 2019; Firstater, et al 2021). כמובילי הגן הן מקיימות אינטראקציה עם ההורים, מארגנות אירועים חברתיים, תרבותיים ופדגוגיים וכן מנהלות את צוות התמיכה והתקציב (Or, Hod-Shemer & Kaspi, 2019). הכניסה לתפקיד ההוראה מאתגרת במיוחד את הגננות לאור העובדה שהן נדרשות לנהל את יחידת הגן באופן עצמאי כבר מתחילת דרכן. הגננות החדשות מתקשות לפעול במערך המורכב הזה של גן הילדים, ולכן רבות מהן נוטשות את המקצוע אחרי זמן קצר. כיום קיים מחסור חמור בכוח אדם בגני ילדים, לפי הנתונים של לשכה מרכזית לסטטיסטיקה, נכון לשנה"ל תשפ"ב היו במעונות היום ובחינוך הקדם-יסודי 845.0 אלף ילדים בני 0-7, כאשר מספרן של הגננות בגנים עמד על 20.3 אלף. במצב הקיים יש חשיבות מכרעת לתהליך קליטה מיטבי של הגננות החדשות במקצוע הוראה אשר יבטיח השתלבותן המלאה בגן וידאג להתמדתן במקצוע הוראה לאורך הזמן. גורמי תמיכה מקצועיים כמו סדנאות התמחות וחונכות אמורים לסייע בתהליך קליטה של הגננות החדשות ולתמוך בהיבטים רגשיים, קוגניטיביים ופדגוגיים.

המחקר הנוכחי מבקש להתמקד בתהליך הכניסה של הגננות החדשות לתפקיד ההוראה ולבחון את תפיסותיהן אודות קליטתן באשר לשני מרכיבים מרכזיים: מוטיבציה של הגננות החדשות להתמיד במקצוע ותחושת השתלבותן בגן. מלבד זאת, המחקר בוחן את תרומתם של מעגלי תמיכה מקצועיים לתהליך קליטה של הגננות החדשות ומבקש לתאר את נקודת מבטן של הגננות החונכות באשר לתרומתן לתהליך זה.

מחקר זה הוא חלק מפרויקט בינלאומי, 2016-2019 (Erasmus Proteach): קידום הצלחת מורים בתקופת התמחותם, הנתמך על ידי תכנית האיחוד האירופי Erasmus+. המחקר משלב שני סטים של נתונים. מערך הנתונים הראשון מבוסס על סקר כמותי שנערך בקרב גננות חדשות שהשתתפו בסדנאות התמחות בששת המוסדות המשתתפים בפרויקט Proteach. מערך הנתונים השני מבוסס על סקר כמותי שנערך בקרב גננות חונכות אשר השתתפו בפרויקט. הנתונים נאספו באמצעות שני שאלונים לדיווח עצמי, אחד עבור גננות חדשות, השני עבור גננות חונכות. השאלונים פותחו על ידי משתתפי הפרויקט בשיתוף מומחים בתחום החינוך לגיל הרך ותוקפו בתהליך קפדני. בסך הכל ענו על שאלון הסקר 230 גננות חדשות ו-80 חונכות. ממצאים מראים שגננות חדשות מרוצות מתכנית ההתמחות ומדיווחות על רמת השתלבות גבוהה במקום העבודה. ניתוח משוואות המבניות מצביע על כך שהגורמים העיקריים התורמים להשתלבות מיטבית של הגננות החדשות בגן הינם תמיכתן של הגננות החונכות וכן תחושת המסוגלות העצמית של הגננות החדשות לתפקד כגננות מקצועיות. מלבד זאת, מחקר זה מזהה קשרים ויחסים בין רמה גבוהה של שילוב של גננות חדשות במקום העבודה לבין תמיכה שהתקבלה. המשמעות של תרומת החונכים הספציפית למסגרת הגן מודגשת ונדונה.

מקורות

- Aizenberg, M., & Oplatka, I. (2019). From professional isolation to effective leadership: Preschool teacher-directors' strategies of shared leadership and pedagogy. *Teachers and Teaching: Theory and Practice*, 25(8), 994–1013.
- Erasmus Proteach. (2016-2019). Promoting teachers' success in their induction period. Mofet Institute. <http://www.proteach-project.org/sharing-area/wp-50-general-management-an>
- Firstater, E., Gada, D., & Lifshin, N., (2021). Emotional responses of new kindergarten teachers and their perception of the role of the pedagogical supervisor at the stage of entering the profession. *Rav- Gvanim: Mechkar Vesiach*. 20, 75-97 [In Hebrew].
- Or, A., Hod-Shemer, A. & Kaspi, R., (2019). Ganenet ze lo ma shechashavti: Tfisat tafkid haganenet bekerev studentiyot bemasul lehachsharat ganant [It's not what I thought: Kindergarten teacher role perception among students]. *Dapim*, 70, 151-270 [in Hebrew].

ועדת ההיגוי של הכנס:

ד"ר ארביב אלישיב רינת (יו"ר), פרופ' דוניצה-שמידט סמדר,
ד"ר לוי-פלדמן אירית, רוזנברג קטיה

מרכזת הכנס:

קטיה רוזנברג

ניהול אדמיניסטרטיבי:

מיכל שטייגמן

שותפות לארגון הכנס:

חוקרות הרשות למחקר:
ד"ר גליקמן אניה, פרופ' זוזובסקי רותי,
ד"ר לוי קרן מיכל, גב' רוזנברג קטיה,
ד"ר שביט מילר ענת, ד"ר שמר אלקיים טל.